

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'

ר' דניאל בוחבט

יום הכיפורים
גליון 435 | א' בתשרי תשע"ח
(שנה אחת-עשרה)
כניסת שבת 18:06
צאת שבת 19:04
סוזק"ש מג"א 08:55

נפתח בסקירה קצרה של ספר יונה להבנת העניין: ה' מצווה את יונה ללכת להתנבא בנינוה שאם לא יחזרו בתשובה העיר תחרב. יונה בורח¹ ואינו מקיים את ציווי ה' [חז"ל מסבירים שיונה לא רצה ללכת בציווי ה' כי הוא חשש שהגוים בנינוה יעשו תשובה וע"י כך יתעורר קיטרוג על עמ"י שהם לא חוזרים בתשובה]. הספינה של יונה נקלעת לסופה. המלחים מגלים שהסכנה היא בגלל יונה ולבסוף משליכים אותו אל הים. האנשים יראים את ה' מאוד בעקבות מקרה זה. יונה נבלע ע"י דג גדול ואח"כ הדג מקיא אותו אל היבשה. ה' מצווה את יונה בפעם השנייה ללכת להתנבא בנינוה. בפעם הזאת יונה ממלא את שליחותו וקורא בעיר "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת". תגובת אנשי העיר השומעים את קריאתו של יונה: "ויאמינו אנשי נינוה בא-להים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם".

וכאן נשאלת שאלה - מדוע הם האמינו ליונה בצורה כ"כ מוחלטת, האם יעבור מישהו לא מוכר שלא מהאזור ויתחיל לצעוק שעוד שבוע כבר לא יהיה לחם בחדר אוכל נאמין לו?!

ותשובה לדבר אנו מוצאים בדברי הרד"ק: "כי אנשי האניה היו בעיר והעידו עליו כי הטילוהו אל הים וכל ענינו כמו שהיה, לפיכך האמינו בנבואתו ושוב בתשובה שלמה". אומר לנו הרד"ק: ברור שסתם ככה אף אחד לא היה מאמין ליונה ולא היו מתרגשים מדבריו.² אלא שאותם האנשים שהיו עם יונה בספינה שראו את כל הניסים הם שהעידו עליו ועל דבריו שנכונים הם.

מתוך דברי הרד"ק הללו אנחנו למדים חידוש גדול: אילו יונה לא היה בורח בתחילה - אנשי נינוה לא היו עושים תשובה [וממילא כל חששו של יונה שיהיה קיטרוג על עמ"י לא היה קורה], ואם כן דווקא בגלל שיונה ברח מציווי של ה' והתגלגל כל הסיפור עם אנשי הספינה וכו' - הוא שבסוף גרם לאנשי נינוה לשוב בתשובה [וזה בדיוק היפך רצונו של יונה].

שמעתי פעם הסבר יפה לחטאו של משה רבינו ע"ה, שגם ממנו למדים את היסוד הזה. ה' אמר למשה לדבר אל הסלע. משה אומר לבני "המן הסלע הזה נוציא לכם מים?" עונים לו בני: "זו לא חכמה להוציא מהסלע הזה [שהרי זהו בארה של מרים שהלך וישב לו בין הסלעים], אך תוציא דווקא מים מהסלע והוא. משה נכנס לדילמה גדולה: מצד אחד יש ציווי ה' לדבר דווקא אל הסלע הזה, אך מצד שני יהיה קידוש ה' בהוצאת מים דווקא מסלע אחר, כרצון בני". לבסוף, משה החפץ להגדיל את קידוש ה' מכריע לדבר דווקא אל הסלע האחר, וההמשך ידוע - ה' אומר "יען לא האמנתם בי להקדישני" וכו'. משה שוטח בפני ה' את ההתלבטות שהיתה לו, וה' בעצם עונה לו: אתה לא צריך להתפלפל, יש לך ציווי ברור מאת ה' - לדבר אל הסלע הזה. נקודה. איך יהיה ומה יהיה - תשאיר לי.³ אנו רואים כאן את אותו יסוד; משה לא עשה כציווי ה' בגלל שרצה לקדש שם שמים אלא שהתוצאה היתה בדיוק להיפך - חוסר קידוש שם שמים.

וכך נאמר בצורה הכי ברורה ע"י ישעיהו הנביא למלך חזקיהו, כמובא במסכת ברכות (י ע"ב) "בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא - לעביד".⁴

אפשר ללמוד מכך מסר עצום לגבינו - יש לקיים את רצון ה' בלי פלפולים, ואפילו לשם שמים, "תמים תהיה עם ה' א-להיך". זו ההלכה? זה רצון ה'? - תעשה! בלי לחשוב מה יהיה ומה יגידו ואולי יש צד להגיד שעדיף לא לקיים את ההלכה כי אולי וכו'.

כידוע הסיפור על הרב מרדכי אליהו זצ"ל, שלא לחץ את ידה של מלכת אנגליה ונעשה רעש גדול בתקשורת ובעיה דיפלומטית בין לאומית וכו', אלא שלאחר כמה ימים התקשרה מלכת אנגליה בעצמה לברך ולחזק ידי הרב שלא לחץ את ידה.

אמנם ברור שלא הכל בחיים שחור-לבן ואפשר למצוא מקרים שבהם כן יש להתחשב וכו', אבל העיקרון והיסוד שנלמד מכאן הוא כביר וחזק - אל תחשוב שאתה יותר חכם מהקב"ה, שהרי הוא יודע את כל החשבונות שלך, ובכל זאת הוא ציווה. לכן אל לנו להתחכם ולהתפלפל ואפילו לשם שמים אלא לקיים רצון ה' באמת ובתמים. שנזכה.

¹ שלא כמו היונה בסיפור של נח שדווקא בחרה לא לברוח.

² וגם אם היו כמה מחמירים שהיו מאמינים לו זה לא היה בסדר גודל כזה "מגדלם ועד קטנם".

³ וה' בחוכמתו היה פותר את הבעיה בכך שאם משה היה מדבר אל אותו סלע כל הסלעים היו מוציאים מים ובכך נסתתמו טענותיהם של בני"י ויהיה קידוש ה'.

⁴ תרגום חופשי: מה אתה מתעסק בסתרי הקב"ה? מה שאתה מצווה לעשות - תעשה, ומה שנחו לפני הקב"ה - הוא יעשה.

מלא טוב

לרב אהרן סילבר
לרגל הולדת הנכד

קוד באתר: 7693

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איטיאל סופר
יעקב אביעד דואני

הרמב"ם בהלכות תשובה משמע שמדובר על כולם. גם על דברי הרדב"ז יש להקשות שלא מבואר בפירוש בדברי הרמב"ם החילוק בין סוגי הקבלות. דהיינו, שלא מקבלים שתשובתו לעולם. הדיוק בדברי הרמב"ם מן המילה "לעולם" נראה קצת חלש. נראה שכוונת הרמב"ם לומר **שלעולם** לא מקבלים את תשובתו. דהיינו, לא משנה באיזה המקרה - אין מקבלים את תשובת האפיקורסים. יש גם להקשות על פירושו הל"חם משנה", שהרי לשונו של הרמב"ם בהלכות תשובה: "מקבלין אותו" - לשון רבים. לא מדובר על קבלת ה', אלא קבלת בני ישראל.

הדבר המעניין שהרמב"ם בעצמו ענה על הסתירה בדבריו. הוא השיב על כך בשו"ת שלו (סימן סד), ויישב כדברי הל"חם משנה". יש חילוק בין קבלת הקב"ה לקבלת בני אדם:

מה שאמר הדרתו בפרק השני מהלכות ע"ז [ה"ה] וכן המינים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלין אותן בתשובה לעולם. ואמר הדרתו בפרק השלישי מן הלכות תשובה בד"א שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא, כשמת בלא תשובה, אבל אם שב מרשעו והוא בעל תשובה, הרי זה מבני העולם הבא, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. וקשה מה שנאמר על המינים אין מקבלין אותן בתשובה לעולם, והרי נאמר בסוף הפרק [הכוונה לסוף פ"ג מה' תשובה (ה"ד) הנוכח לעיל] על מי ששב מן הכל, (שמקבלין) אותו. יורנו הדרתו הקדושה... ומה שאתם חושבים לסתירה בדבר המינים, אין בו סתירה כלל, לפי שאחד משני המאמרים (הוא) אין מקבלין אותן בתשובה, ר"ל בזה, שאנו לא נקבל מהם תשובה ולא נראים בחזקת בעלי תשובה, אלא בחזקת מינים, כפי שהיו, והצדיקות שהם מראים היא או מסיבת הפחד או לגנוב דעת הבריות. וזה המאמר האחרון הוא, שאם שבו באמת במה שבינם לבין בוראם, יש להם חלק לעולם הבא, וזה דין דבר מה שבינם לבין בוראם, וזה הראשון בדבר מה שבינם לבין בני האדם. וכתב משה.

לאחר דברי הרמב"ם הללו אין מה להשיב, ובוודאי כך יש לבאר בדברי הרמב"ם. אך נראה להוסיף נקודה, שאפילו שלא מקבלים אותו בתשובה - בכל זאת יהיה אסור להונות אותו בדברים ולומר לו "זכור מעשיך הראשונים", כיון שאע"פ שלא ברור לנו שחזר בתשובה - עדיין הדבר בגדר ספק.

בן סורר ומורה - באשר הוא שם

מובא בגמרא במסכת ראש השנה (טז ע"ב):

ואמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר כי שמע א-להים אל קול הנער באשר הוא שם."

מאיך, מבואר במשנה במסכת סנהדרין (עא ע"ב) בנוגע לדין בן סורר ומורה: "בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב".

ולאחר מכן נאמר בגמרא שם (עב ע"א):

תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.

וידועה השאלה, מה החילוק בין המקרים? מדוע בן סורר ומורה נידון על שם סופו ולא נאמר "באשר הוא שם"?

רבי אליהו מזרחי (בפירושו על רש"י, בראשית כא, יז) יישב שבמקרה של בן סורר ומורה מדובר שכבר התחיל בדרכים המביאות למעשים הרעים שיבוא לעשותם בסופו של דבר. ולכן, יש כאן התחלת עשיית הרע.

ברצוני לעמוד על תירוצו של מהר"ל מפראג (בפירושו "גור אריה" שם):

דשאני דין בית דין התחתון מדין בית דין העליון, כי בית דין התחתון דנין את האדם על פי חכמה של תורה, ולפיכך דנין את האדם 'מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב'... ולפיכך בית דין של מעלה דוקא אין דנין אותו אלא לפי מעשיו, אבל בית דין התחתון דנין כדי לסלק מאיתור שעתו, שיהיה צדיק.

ונראה להוסיף על כך ולבאר את הדברים בהקשר לדברים האמורים לעיל. דהיינו, כפי שמצינו לעניין קבלת התשובה של האפיקורוס שיש חילוק בין קבלת הקב"ה לקבלת בני ישראל כך הדבר גם לגבי ענישת בן סורר ומורה. בית דין של מטה דן לפי הסתכלות כללית. דהיינו, הסתכלות לעבר וגם הסתכלות לעתיד. לכן, במקרה של אפיקורוס, עד כה היה אפיקורוס, ולכן אינם יכולים לקבל את תשובתו. הם אינם מביטים רק למצבו העכשווי, אלא גם לעברו. וכן, הדבר במקרה של בן סורר ומורה, הם אינם מביטים רק אל מצבו העכשווי, אלא אל מצבו העתידי. כיון שלפי ראות עיניהם לעתיד הוא יחטא, הם כבר מענישים אותו כרגע. אבל, הקב"ה מסתכל אל האדם ברגע הנתון. ולכן, במקרה של ישמעאל הוא אינו מענישו על אף עתידו, כיון שכרגע הוא לא חטא. לפי מצבו העכשווי הוא אינו ראויה להיענש. כך גם הדבר לעניין קבלת התשובה של האפיקורוס, הקב"ה אינו מביט אל עברו, אלא אל מצבו כרגע. כיון שכרגע הוא חזר בתשובה, אז הקב"ה מקבל את תשובתו.

במאמר הבא נרצה לבחון האם אפשר לקבל את תשובתו של האפיקורוס? כוונת הדברים היא, במקרה שיש אפיקורוס שטוען שהוא חזר בתשובה ועכשיו מאמין בא-להים וכו"ב - האם אנחנו מקבלים את תשובתו?

קבלת התשובה ליהודי אפיקורוס - סתירה בדברי הרמב"ם

בהלכות עבודה זרה (ב, ה) כתב הרמב"ם בנוגע ליהודי אפיקורוס שחזר בתשובה, שאין לקבלו בתשובה לעולם:

ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כישראל שעובד עבירה שיש בה סקילה, מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה, וכן האפיקורסים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישובו ולא ישיגו ארחות חיים, והאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון, ואסור לספר עמיהו ולהשיב עליהן תשובה כלל שנאמר ואל תקרב אל פתח ביתה, ומחשבה של אפיקורוס לעבודת כוכבים.

יש לעיין בטעם הדבר. מדוע לא מקבלים בתשובה יהודי אפיקורוס, הרי עכשיו הוא חזר בתשובה ורוצה לעשות רצון ה'? יש עוד להבין מה הכוונה שלא מקבלים אותו, הרי משמעות התשובה קשורה בינו לה' ולא בינו ובין שאר היהודים?

כדי להשיב על שתי שאלות אלו, נעורר סתירה מדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ג, ט):

כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אע"פ שהם מישראל אין להם חלק לעוה"ב, ויש עבירות קלות מאלו ואע"פ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב וכדאי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן, ואלו הן: המכנה שם לחבירו והקורא לחבירו בכינויו והמלביץ פני חבירו ברבים והמתכבד בקלון חבירו והמבזה תלמידי חכמים והמבזה רבותיו והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים, במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר 'שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו', כל הרשעים והממורים וכו' יוצא בהן שחזרו בתשובה בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובנים, אע"פ שעדין שובן הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה.

בהלכה זו כתב הרמב"ם שכל מי שחזר בתשובה יש לו חלק לעולם הבא, ואפילו שהיה מומר וכן כפר בעיקר. ועוד הוא כתב שמקבלים אותם בתשובה. לכאורה, יש כאן סתירה מפורשת בין דבריו בהלכות תשובה לדבריו בהלכות עבודה זרה.

יישובי הראשונים והאחרונים בסתירת הרמב"ם

הראשונים והאחרונים כתבו מספר יישובים לסתירה זו, ונעייין בדבריהם:

שיטה אחת מחלקת בין שני סוגי אפיקורסים. ה"כסף משנה" (הלכות עבודה זרה ב, ה) הסביר שהאפיקורסים שמוזכרים בהלכות תשובה אינם אותם אפיקורסים שמוזכרים בהלכות עבודה זרה. בהלכות עבודה זרה מדובר על אפיקורסים שתרים אחר מחשבות לבם וכו', ודווקא אפיקורסים אלו לא מקבלים אותם בתשובה.

אך, ה"כסף משנה" לא טרח להסביר את חילוק הדברים. מה הטעם שאפיקורסים אלו לא מקבלים אותם בתשובה?

כדי להשיב על שאלה זו נפנה לדברי הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז, חלק ה, סימן מה) שיישב בצורה דומה ל"כסף משנה". לדעתו, יש לחלק בין סתם מומר, ואפילו שעובד עבודה זרה, ובין אפיקורוס שעושה להכעיס ותר אחר מחשבות לבו. אי אפשר לסמוך על תשובתו של אדם שמקודם היה אפיקורוס להכעיס ותר אחר מחשבות לבו. היום בא לו לחזור בתשובה, למחרת לא רוצה לחזור בתשובה, גם הוא הולך אחר מחשבות לבו. לפיו, באמת כל אחד שחזר בתשובה, גם אפיקורוס מקבלים את תשובתו, אבל אין מחזיקים אותם בבעלי תשובה, ואין חוזרים לחזקתם לעולם. כשהרמב"ם כתב שלא מקבלים אותם בתשובה לעולם, כוונתו שלא מקבלים את תשובתם שהיא לעולם.

גישה אחרת נמצאת בדברי הל"חם משנה" (הלכות עבודה זרה ב, ה). לדעתו, אין לחלק בין סוגי האפיקורסים, אלא יש לחלק בין אלו שמקבלים את האפיקורוס בתשובה. כוונת הדברים, שיש לחלק בין קבלת הקב"ה לקבלת בני אדם. בהלכות תשובה הרמב"ם התייחס לקבלת הקב"ה, שהקב"ה יודע לב האדם, ולכן הוא יודע שבאמת חזר בתשובה ומקבל את תשובתו. אבל, בני אדם שאינם יודעים את לב האדם, לא יכולים לקבל את תשובתו של האפיקורוס. כלפיהם הוא עדיין מוחזק כאפיקורוס ואי אפשר לסמוך עליו. על כך דיבר הרמב"ם בהלכות עבודה זרה.

נראה שיש חסרון לכל הפירושים: על פירוש ה"כסף משנה" יש להקשות שבדברי הרמב"ם לא מבואר בפירוש החילוק בין סוגי האפיקורסים. מדברי

מצינו מספר יישובים לסתירה בדברי הרמב"ם. אבל, בוודאי עלינו לקבל את יישובו של הרמב"ם, שחילק בין קבלת הקב"ה לקבלת בני ישראל. הקב"ה מקבל כל אחד שחוזר בתשובה אפילו האפיקורסים. אבל, אנחנו לא יכולים

לקבל את תשובתו של האפיקורוס. אך, יחד עם זאת נראה שלאחר זמן שכבר נראה שתשובתו היא קבועה ויציבה הרי גם הציבור יכול לקבל את תשובתו והוא חוזר לכשרותו. ולמדנו יסוד גדול שהקב"ה מביט אל כל אחד ברגע הנתון שלו, אינו מביט אל עברו ולא אל עתידו. ועלינו לדעת שכל אחד יכול לתקן את מעשיו ותשובתו תתקבל אצל הקב"ה.

מהות השעיר לעזאזל

יהונתן פינחסוב

ביום הכיפורים אנו קוראים בפרשת אחרי-מות על עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים, ובין היתר על השעיר המשתלח לעזאזל. במהות שילוח השעיר לעזאזל ידועים דברי הרמב"ן (ויקרא טו, ח), שמביא את דברי המדרש (בר"ה סה, טו): "ונשא השעיר עליו - זה עשו, שנאמר: הן עשו אחי איש שעיר. את כל עונותם - עונות תם, שנאמר: ויעקב איש תם". ובביאור מדרש זה הביא מפרקי דר' אליעזר ש"עשור" היינו שרו של עשו - סמאל, ואנו נותנים לו ביום הכיפורים את השעיר לעזאזל כשוחד, כדי שילמד זכות על עם ישראל, וכך נמצא שיזכותם של ישראל נאמרת ע"י קטיגורם.

"אור החיים" מקשה על ביאור זה, איך ה' מצווה אותנו לתת קרבן לשרו של עשו, הרי דבר זה, לכאורה, כמו עבודה זרה?! ועוד הוא מתקשה במה שנאמר במשנה במסכת יומא (פ"ו מ"א): "שני שעירי יום הכיפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקיותן כאחד", אם השעיר לעזאזל הולך לשרו של עשו למה הוא צריך להיות שוה בדיוק לשעיר של ה'?

"אור החיים" מביא יסוד שמבואר בזה"ק ובדברי האר"י, שכשאדם עושה עבירה, מהעבירה עצמה נוצר דבר רע שהוא גורם העונש לאדם החוטא. וכשאותו חטא נמחל לאדם, ממילא אותו דבר רע המשחית נאבד ולא יכול להשחית². כשאדם בא להקריב קרבן חטאת הוא סומך את ידיו על הקרבן בבית המקדש, וע"י מעשה זה אותם המזיקים שנוצרו מכח העבירה שורים על הקרבן,

¹ הרמב"ן מרחץ על כך שאנו נותנים דבר לשרו של עשו, אלא אנו עושים את ציוויי של ה', והוא כביכול נותן אותו לשרו של עשו. אך ל"אור החיים" דרך קצת שונה.

² כמו שנאמר אצל דוד (שמואל ב' יב, יג): "גם ה' העביר חטאתך לא תמות" - מכיון שה' העביר החטא, אין גם את העונש שנוצר ממנו.

הלכות מוצאי יוה"כ וחג הסוכות

ר' איתן גרתי

הבדלה במוצאי יוה"כ שחל בשבת (כבשנה זו) -

- מברכים על הגפן וברכת המבדיל.
- ברכת הבשמים: במוצאי יוה"כ שחל בחול אין לברך על בשמים כלל (תרכז, ג), אך השנה שחל במוצ"ש - ישנה מחלוקת האם לברך, שמא בשבת היתה לנו נשמה יתרה ועתה ביציאתה יש להשיב את הנפש - לשו"ע (שם) אין מברכין, למשנ"ב (שם, ה) יש לברך¹ - אך מ"מ ע"מ לצאת ידי הספק, ראוי שלא לברך על הבשמים במהלך ההבדלה (ע"מ שלא תהווה ברכת הבשמים הפסק), אלא רק לאחר השתיה מכוס ההבדלה, יש לברך על הבשמים ולהריח (כה"ח תרכז, ט. חזו"ע ימים נוראים עמ' שפד).
- ברכת הנר: במוצאי יוה"כ שחל בחול אין לברך ברכת "בורא מאורי האש" אלא על אור ששבת, היינו נר שדלק מערב יוה"כ עד ליציאתו (תרכז, ד-ה). למען מטרה זו, רבים מדליקים מערב יוה"כ נר של 24 שעות, שיהא להם ההבדלה של מוצאי היום. יש להקפיד בדבר זה, כיון שבערב יוה"כ רבים מדליקים נרות לכבוד קרובים שנפטרו, ועליהם אין לברך כיון שאינם להאיר אלא לכבוד (רחצ, יא). מאידך, במוצאי יוה"כ שחל בשבת לכאורה אין שום צורך באור ששבת, דהרי לא גרע משאר מוצאי שבתות שמברכים על אור שלא שבת. וכן הוא עיקר הדין. מ"מ, ראוי לדקדק בעניין ולברך אף במוצ"ש זה על אור ששבת כיון שנהגו העולם להחמיר (משנ"ב שם, ז. כה"ח סק"ב). אם לא השיג אור ששבת, ידליק נר וממנו ידליק אחר (משנ"ב וכה"ח שם).

קישוטים בסוכה - מצוה לקשט הסוכה, מדין "זה אלי ואנוהו" (שבת קלג, ב). מ"מ יזהר שלא ישתלשו הנויין יותר מד' טפחים מהסכך, דאז אינם בטלים לסוכה. ככה"ג, אם יהיו רחבים ד' טפחים יהא אסור לישב תחתם (תרלב, א). לכן לתחילה אין לתלות שום קישוט המרוחק ד' טפחים מסכך, אף שאינו רחב ד'

¹ וסתר עצמו מס' רצו סק"ב שם סתם שלא לברך על הבשמים גם כשחל יוה"כ בשבת.

טוב התורה

מפניני 'אור החיים' הקדוש

וכשזובחים ומקטירים את הקרבן אותו כח המשחית כלה. אבל כל זה בעבירה שנעשתה בשוגג, שאינה מתועבת מאוד, וממילא שייך להקריבה על מזבח ה', מה שאין כן בעבירה שנעשתה במזיד שמרוב מיאוסה אי אפשר להביא עליה קרבן לריצוי על מזבח ה'.

ביום הכיפורים, השעיר לה' מכפר על טומאת מקדש וקדשיו (ואפילו על מזיד), ועל כל שאר הדברים (קלות וחמורות, הזדונות והשגגות, הודע ולא הודע, עשה ולא תעשה, כריתות ומיתות ב"ד) מכפר השעיר המשתלח³. על עבירה אחת (טומאת מקדש וקדשיו) שהכהן הגדול סומך עליה על השעיר לה', שייך שהשעיר לה' יכפר עליה על מזבח ה' ע"י זביחה והקטרה, ואין כאן מיאוס גדול מפני שזו רק עבירה אחת. אבל על כל שאר העבירות שהכהן הגדול סומך עליהן על השעיר המשתלח לא שייך לכפר עליהן ע"י הקרבה על מזבח ה' מרוב מיאוסן, ולכן לא נותר אלא לנקות את אותן עבירות ע"י "עובד פחות" שיעסוק במלאכה זו. הלא הוא שרו של עשו. ובעצם אין כאן נתינת מתנה לשרו של עשו (כמשתמע מהרמב"ן), אלא נותנים לו לבצע עבודה, אך מפני שה' הוא נותן העבודה ממילא יש כאן נתינת חשיבות לשרו של עשו, ומפני כך הוא מלמד זכות על ישראל, כי בזכות ישראל ניתנה לו חשיבות זו.

על פי דברים אלו ניתן כבר לתרץ, שאין כאן דבר הדומה לע"ז, שכן אנו לא נותנים לו שום תשורה, אלא נותנים לו לבצע עבודה. ולגבי השאלה על השוואת השעירים - גם ניתן לתרץ, שצריך להשוותם מפני שע"י שניהם מתבצעת כפרת ישראל, ובאותו אופן של החלת העונות עליהם.

³ כמבואר בתורת כהנים על פס' כב ובמסכת שבועות פ"א מ"ו.

אורה חיים

בהכונת הרב רובינשטיין

טפחים (תרכז, ד בהג"ה ומשנ"ב סק"טו). מכאן יש להקפיד שלא תשתלשנה שרשרות יותר מ-32 ס"מ מהסכך.

אם תחילת הקישוט תוך ד' טפחים לסכך וסופו מופלג ד' - נחלקו האחרונים האם בטל לסכך ומותר². ויש להורות שאם נותנם בקצוות הסוכה והיא גדולה מספיק, כך שאין דרך שום אדם לישב שם בקצוות תחת נויון אלו, יהא מותר להניחם שם.

אדם שתולה מיני מאכל לנוי סוכה, כתמרים ורמונים - אם מעוניין לאכול מהם בחג,

- לבני עדוה"מ יתנה עליהם בשעה שתולם או סומך לביה"ש של יום ראשון. יאמר "מתנה אני עליהם לאכלם מתי שארצה" או "איני בודל מהם כל ביה"ש של כל הימים" (שו"ע תרלה, ב) - ככה"ג יוכל לאכול מהם לכשירצה.
- בני אשכנז לא נהגו להתנות (שם בהג"ה).

בניית הסוכה - יש לזהר לבנות הדפנות קודם הסכך (תרלה, א) שאם יעשה קודם הסכך, ישנו חשש פסול מדין "תעשה ולא מן העשוי" (משנ"ב סק"טו)³. לפ"ז, אלו שמסגרת סוכתם מברזל ודפנות סוכותיהם עשויות סדינים צריכים לשים לב. ידוע שאין להסתמך על הסדינים בתור מחיצות כיון שמתנענעות ברוח מצויה (כדמשמע משו"ע תרל, י), לכן יש למתוח כמה חבלי לבד היוצרים דופן⁴. ככה"ג יש לשים לב שאף אם פרס הסדינים בדפנות הסוכה, מ"מ לא יפרוס הסכך קודם שימתח את חבלי הלבד, דהרי החבלים עצמם הם הדופן האמיתית, ולא הסדינים.

² הגרי"א אוסר. מאידך, הרב ואזנר והגר"נ קרליץ מתירים (הערות דרשו על משנ"ב סק"טו). גם הגר"ע יוסף (חזו"ע עמ' עו בהערה) נוטה להקל.

³ בדיעבד שעשה הסכך ואז הדפנות - המשנ"ב (שם, י) מחמיר שלא לישב בסוכה זו, והחזו"ע (עמ' לח) מקל.

⁴ יש למתוח מס' חבלים עד לגובה עשרה טפחים (80 ס"מ, וכדאי מטר). בין כל חבל לחבל יהא פחות מג' טפחים (24 ס"מ). כמובן כדאי לעשות רווחים קטנים הרבה יותר, כ-20 ס"מ, כיון שלעתים אנשים או ילדים נוגעים בחוטים אלו ומזיזים אותם.

מעשה קדרה (כגון ספגטי, פתיתים, אטריות) – יותר מכביצה חייב בסוכה (משנ"ב שם, טו. חזו"ע עמ' קלז⁸). אינו מברך א"כ קבע סעודה (ג' או ד' ביצים שם). יוצא שארוחת צהרים רגילה חייבת בסוכה, ורוב הסיכויים שיש לברך גם "לישב בסוכה". [מנהג תונס וג'רמא לברך על אכילת קוסקוס 'לישב בסוכה' אם אוכל יותר מכביצה, כמו פת (ברית כהונה מערכת סמ"ך אות יד). העורך].

שאר דברים – המחמיר על עצמו שלא לאוכלם חוץ לסוכה הרי זה משובח (תרלט, ב).

ארבעת המינים - יש להקפיד בכמה ענינים:

אגידתם - מצוה לאגוד את הלולב, ההדס והערבה יחד מדין "זה אלי ואנוהו". באגד שדרת הלולב צריכה להיות גבוהה מההדס והערבה לפחות טפח (תרי, ב). וכן ההדס צריך להיות מעט מעל הערבה (תרנא, א בהג"ה).

להחליף ערבה כל יומיים לפחות⁹ - דבר מצוי הוא שתוך החג נושרים חלק מעליה של הערבה. קי"ל בשו"ע (תרמו, ב) שערבה שנשרו רוב עליה פסולה. ביום הראשון ודאי פסולה, ונחלקו הראשונים והאחרונים האם אף בשאר ימים¹⁰. מ"מ, בזמן שמשקיעים עשרות/מאות שקלים על שאר המינים שיהיו מהודרים, ראוי מאוד שגם הערבה תהא מלבבת.

יש להקפיד שלא לקנות ד' המינים מקטן (ביאוה"ל תרנח, ו ד"ה לא יתנו).

⁸ בעניי לא הבנתי אמאי החזו"ע נקט לשון "חייב", והרי שו"ע (תרלט, ב) מפורש נוקט שלא חייב בסוכה א"כ קבע סעודתו עליו, רק המג"א (הו"ד במשנ"ב שם) החמיר.

⁹ אפשרות נוספת - ליקח מגבת רטובה, לסוחטה (כמובן לא ביו"ט) ולגלגל הלולב (עם ההדס והערבה) בתוכה. המגבת שומרת על לחות המינים. אפשרות זו הרבה יותר אפקטיבית מהנחת הלולב בתוך דלי מים.

¹⁰ עיין משנ"ב (תרמו, י) ושעה"צ (סקי"א).

שיבה בסוכה בלא אכילה - נהגו רוב קהלות ישראל שלא לברך "לישב בסוכה" אלא בשעת האכילה (תרלט, ה)⁵. א"כ, אדם יכול לברך על האכילה ולפטור את כל שאר השימושים שעושה בסוכה, כשינה, דיבור ולימוד. לא רק אם קודם אוכל ואז שווה בסוכה, אלא אף אם שווה בסוכה עוד לפני הארוחה (כלומד תורה) ויודע שיסעד מאוחר יותר, ימתין מלברך עד שעת האכילה - אז יברך, ויפטור את כל השהייה דלשעבר. אם בשהייה זו אין כוונתו כלל לאכול, האם מברך לישב? נחלקו המנהגים בין העדות: בני אשכנז מברכים (משנ"ב סקמ"ח), אך בני עדוה"מ (כה"ח סקצ"א, חזו"ע עמ' קעז) אינם מברכים מספק. גם לשיטתם כדאי לצאת מהספק - לשמוע מאַחַר את הברכה, לומר "ויברך דוד"⁶ וכדו'.

איזו אכילה מחייבת סוכה -

• לחם - יותר מכביצה, ויברך "לישב בסוכה".

• פת הבאה בכסנין (כגון, עוגות) - יותר מכביצה חייב בסוכה. מאידך, לענין ברכה - בני אשכנז גם מברכים ביותר מכביצה אם שוהים בסוכה מעט (דמצרפינן את מנהגם דלעיל שמברכים על שהיה לבד - משנ"ב תרלט, טז), אך בני עדוה"מ אינם מברכים אלא רק בשיעור קביעות סעודה, היינו שאכל שיעור של ארבע ביצים (חזו"ע סוכות עמ' קלד⁷).

⁵ אמנם חלק מקהלות תימן נהגו לברך על כל כניסה חדשה לסוכה.

⁶ פתרון נפוץ לזמן שאדם מסופק אם ברך ברכה מסוימת (קצרה) - לומר "ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה ה' א-להי ישראל אבינו מעולם ועד העולם", ומיד ממשיך "מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו לישב בסוכה". כך מחד התחיל הברכה "ברוך אתה ה'", ומאידך לא הזכיר שם שמים לבטלה, כיון שאמר פס' שלם.

⁷ שם חידש שאף אם אכל שיעור של שלוש ביצים עליו לברך - מס"ס (עיין עמ' קלו).

הסירה הזאת

תורה ועבודה

עב"ץ

לְדוֹד ה' אֹרֵי וְיִשְׁעֵי מִמִּי אֵירָא ה' מְעוֹדֵי-חַיִּי מִמִּי אֶפְתָּח: בְּקָרֵב עָלַי מְרַעִים לְאָכַל אֶת-בִּשְׂרֵי צְרִי וְאֵיבֵי לִי הֵמָּה כְּשֶׁלּוֹ וְנִפְלוּ: אִם-תִּחְנֶה עָלַי מִחֲנֵה לֹא יֵירָא לְבִי אִם-תִּקְוֶם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטָח: אַחַת לִי שְׁאֵלְתִי מֵאֵתֶּה אֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבִתִּי בְּבֵיתֶה לְיָמֵי חַיִּי לְחַזוֹת בְּנִעְסֶהָ וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ: כִּי יִצְפְּנִי בְּסִכֵּה בְּיָם רָעָה יִסְתַּרְנִי אֶהְלֹךְ בְּצֹר יְרוֹמְמֵנִי: וְעֵתָּה יְרוֹם רֹאשִׁי עַל אֵיבֵי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחֶה בְּאַהֲלוֹ וּבְחַי תְּרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֶזְמַרָה לֵה': שְׁמַע ה' קוֹלִי אֶקְרָא וְחַנּוּן יַעֲנֵנִי: לְדוֹ אֶמַר לְבִי בְּקִשׁוֹ פָּנֵי אֶת-פְּנֵי ה' אֲבַקֵּשׁ: אֶל-תִּסְתֵּר פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי אֶל-תִּטְבֹּאֵף עַבְדְּךָ עֲזָרְתִי הֵייתָ אֶל-תִּטְשֵׁנִי וְאֶל-תִּעַזְבֵּנִי אֲלֵהִי יִשְׁעֵי: כִּי-אֵבֵי וְאֵמִי עֲזוּבוּנִי וְה' יִאֲסֹפֵנִי: הֲזֹרְנִי ה' דְּרַבְּךָ וְנַחֲנִי בְּאַרְח מִיִּשׁוּר לְמַעַן שׁוֹרְרֵי: אֶל-תִּתְּנֵנִי בְּנַפְשׁ צְרִי כִּי קְמוּ-בִי עַד־יִשְׁקֹר וַיִּפַּח חֲמָס: לוֹלֵא הָאֲמַנְתִּי לְרִאֲוֹת בְּטוֹבֵהָ בְּאַרְצַי חַיִּים: קוֹה אֲלֵהִי חֲזַק וַיֶּאֱמַן לְבָבְךָ וְקוֹה אֲלֵהִי: (תהלים כז)

מזמור זה הנאמר, ובכל עדות ישראל נשמר, בזמני התשובה לומר, זה הפרק בסוף התפילה. מפני מה יש להבין, וכי רמוזה בו תשובה לשבין?! ואף דרך חזרה לחבין, לא נמצאה אף במילה! יאמר בר בי רב - מדרש מפורש אלינו קרב¹, שבתחילת המזמור כבר צרב, את ימי התשובה והמחילה. עליה אני זן - אענהו, חוץ מזה הפסוק שדרשוהו, שאר הפרק בענין אחר אמרוהו, ותמיהתנו רק גדילה²? על כן בזאת אני נזקק, למדרשים שבהם כבר נחקק, בדברי חכמים שהם כזהב מזוקק, בעזרת נורא עליה. יש שפרשו ראשית המזמור, בתורה היקרה משמן המור³, ועוד יש שראו כאן לגמור, בעניני מלחמה וגאולה⁴. לאור זה לפרש אפשר, שכל הביאורים אמת וישר, ובימי התשובה יחד נקשר, לביאור אחד במשמעות גדולה. התורה שביים אדיר ניתנה, ומלחמה ביצר כל השנה⁵, בימי התשובה והתחינה, משלימים זה את זה נפלא. תחילת הפרק בתורה עוסק, וסופו במלחמה פסוקו פוסק; בימי התשובה בשניהם יתעסק, ואז יבוא לפניו בחילה. על כן רמזו חכמינו, כבר בראשית את אשר אמרנו: על ימי התשובה אשר לפנינו, נרמז בקצרה מיד בתחילה⁶.

¹ כך בויקרא רבה (אחרי כא, ד) שכן דורש את הפסוק הראשון כמפורסם - אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכיפורים.

² כעת שאלתנו מוכפלת - מה ראו חז"ל לדרוש את המקרא הראשון בימי התשובה - הלא שאר הפרק אין לו שיח ושיג עם ענינים אלו!

³ כך מופיע בזהר (א, ויחי דף רמב ע"א ד"ה ישכר), וכן במ"א (במדבר, נשא פ"ו כה) שמפרשים את הפס' הראשון בתורה, שנאמר תורה אור, או שהעוסק בתורה לא פוחד מפגעים, ובאמת פירוש זה יכול להתקבל היטב בחלק הראשון של הפרק - "בקרב עלי מרעים... המה כשלו ונפלו... אחת שאלתי... שבתי בבית ה' וגו'... היינו שאיני מפחד מכלום כי אני מוצפן בסוכתו של מקום ובביתו. אבל החלק השני העוסק בתחינה לה' להינצל מאויבים נראה פחות מתאים לזה הביאור.

⁴ פסיקתא רבתי (ח, והיה בעת ההיא) וכן מדרש תהילים (פרק כז ד"ה דבר אחר), מובאות שם כמה דעות על מה אמר דוד את המזמור, יש שאמרו שם כנגד יציאת מצרים, יש כנגד מלחמת עמלק ויש כנגד הגלויות השונות. פירוש זה יותר מתקבל בחצוי השני של הפרק - שמע ה' קולי אקרא... אל תסתר פניך... אל תטשני ואל תעזבני... אל תתני בנפש צרי. אך בחלק הראשון (שבתי בבית ה' כנ"ל) פחות נראה מתאים.

⁵ כפי שכתבתי, הפרק מתחלק לב' חלקים: האחד עוסק בתורה ובשבח הלומדה שמוצל מכל פגע וספון בבית ה', והשני בבקשה להינצל מאויבים. בהקשר לזמני תשובה נראה שאפשר להשתמש בבקשה להינצל מאויבים כדימוי למלחמה ביצר והניצחון עליו.

⁶ ממילא אין יותר מתאים ממזמור זה לימי התשובה - מזמור המורה לנו את הדרך אשר נעלה בה: גם בעשה ע"י לימוד תורה, וגם בלא תעשה ע"י מלחמה ביצר.

* נ"ב: את רעיון חלוקת הפרק ראיתי בספר עיונים בספר תהלים של הרב אלחנן סמט, ועיין שם בדבריו הנפלאים שחילק בדרך אחרת.